

Měkkýši (*Mollusca*) navrhované NPR Oderský luh v CHKO Poodří (Česká republika)

Michal H o r s á k

The molluscs of the Oderský luh proposed National Nature Reserve in the Poodří Protected Landscape Area (Czech Republic) - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 49: 183-187, 2000.

Abstract: The molluscs of the Oderský luh (proposed National Nature Reserve) were studied in years 1996-97 and 1999. In total 34 species of terrestrial and 32 species of aquatic molluscs were found. This area is one of the most valuable parts in Poodří including various aquatic and wetland ecosystems, where many rare and endangered plant and animal species live.

Keywords: faunistic, molluscs, Poodří, Silesia

Úvod

Sledování malakofauny CHKO Poodří probíhá téměř nepřetržitě bezmála 50 let (Ložek 1954, 1955, 1956; Mácha 1954, 1980, 1982; Beran 1999). Především pro výskyt dnes ojediněle zachovalých mokřadních biotopů si zaslouží toto území neustálou pozornost. Byly zde zjištěny některé velmi citlivé druhy vodních měkkýšů, které mají na území Moravy největší šanci na přežití právě v této CHKO. Jedná se hlavně o některé ohrožené druhy hrachovek (*Pisidium*). Díky antropogenně podmíněným nebo přirozeným změnám v krajině se stále objevují nové a někdy dokonce silně ohrožené druhy. Právě tento fakt nás nutí k neustálému zájmu i o tak prozkoumanou oblast jakou je CHKO Poodří, nemluvě o monitoringu stavu populací ohrožených druhů. V letech 1996-97 probíhal projekt katedry zoologie a ekologie přírodovědecké fakulty Masarykovy university v Brně „Faunistika a struktura společenstev modelových skupin živočichů v CHKO Poodří“, vedený Z. Řehákem a částečně finančně podporovaný AOPK v Praze, kterého jsem se měl možnost účastnit. Měkkýši byli v rámci této akce sledováni hlavně v lužním lese Bažantnice u obce Studénka a jeho okolí. Toto území je součástí navrhované Národní přírodní rezervace (NPR) Oderský luh a právě tento fakt podnítil provedení některých doplňujících sběrů v roce 1999 a napsání tohoto příspěvku. Jeho hlavním úkolem je zveřejnit faunistické výsledky výzkumu a srovnání dnešního stavu se stavem v minulosti, což by mělo podpořit snahu správy CHKO o vyhlášení rezervace, protože z hlediska měkkýších společenstev se jedná o velmi cenné území.

Charakteristika studovaného území a sledovaných lokalit

Navrhovaná NPR Oderský luh (o rozloze přibližně 320 ha) se rozkládá mezi obcemi Studénka, Petřvaldík a Albrechtický (okres Nový Jičín, 6274). Jedná se o komplex ekosystémů toku Odry, mokřadních luk, lužních lesů a nivních rybnků převážně na levém břehu Odry. Představuje jedno z nejceněnějších území CHKO nejen z důvodu výskytu ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů, ale hlavně z důvodu, že obsahuje celou hydrosérii společenstev tekoucích vod

velkých toků i potůčků, trvalých i periodických tůň, rákosin, močálů, mokřadních luk a lužních lesů. Zjištěn byl výskyt mnoha vzácných mokřadních a vodních rostlinných společenstev (např. asociace *Hottonietum palustris*, *Nymphoidetum peltatae*, *Salvinio-Spirodeletum polyrrhizae*, *Trapaetum natantis* atd.). Severní polovinu tvoří lužní les Bažantnice, k němu přiléhá louky a pět rybníků u jeho severozápadního okraje. Jižní polovinu tvoří převážně louky mezi řekou Odrou a zbývajícími rybníky blíže Studénky. V minulosti byly na tomto území sledovány tři lokality (Mácha 1982). V letech 1996-1997 byla věnována pozornost hlavně lužnímu lesu Bažantnice, který je bohatě protkán sítí kanálů. Po regulaci Odry nebyl postižen poklesem hladiny spodních vod a je pravidelně zaplavován. Uvnitř lesa se setkáme s celou paletou typů kanálů (pomale či rychleji tekoucí, periodické nebo trvalé), které zvláště v létě vysycháním vytvářejí izolovaná ramena tůňovitého charakteru, s vysokou diverzitou vodních měkkýšů. V roce 1999 byla větší pozornost věnována lužním biotopům v okolí Bažantnice (včetně lužních tůň) a sousedním rybníkům.

Výsledky

Celkově bylo na území navrhované NPR zjištěno 66 druhů měkkýšů (12 mlžů, 34 suchozemských a 20 vodních plžů). V lužním lese Bažantnice bylo zjištěno 55 druhů měkkýšů, což je na tak malou plochu značný počet. Je to dáno vysokým podílem vodních měkkýšů (26 druhů), který koresponduje se značnou rozmanitostí vodních biotopů uvnitř luhu. Z let 1978-80 uvádí Mácha (1980) pouze 2 druhy vodních měkkýšů (viz. tab. 1). Tento překvapivě nízký počet podněcuje úvahy, zda se příznivě nezměnil vodní režim lužních kanálů. Pouze *Pisidium nitidum* Jenyns zjištěné v minulosti, se nepodařilo ověřit. Jedná se o běžný druh a zcela nepochybně zde stále žije (v Poodří recentně na řadě lokalit). Z nalezených druhů stojí za zmínku tyto: 1) *Euconulus alderi* (Gray) - jedná se o silně vlhkomilný druh, obývající mokřadní a velmi vlhké biotopy převážně nižších poloh, poněkud v okolí rybníků, v lužních lesích a mokřadních olšínách. V minulosti nebyl v Poodří zjištěn, protože donedávna nebyl odlišován od konchologicky velmi podobného druhu *Euconulus fulvus* (Müll.), který se vyskytuje na vlhkých místech od nížin do hor. 2) *Arion lusitanicus* (Mabille) - rovněž z Poodří nepublikován. U nás nepůvodní plžák, který se rozšířil z jižní Evropy. Vyskytuje se synantropně uvnitř měst, ale úspěšně proniká i do málo narušené krajiny. Jeho šíření je spojeno s lokálními kalamiťními výskyty, které působí nemalé hospodářské škody. I z našeho území bylo takové přemnožení již několikrát zaznamenáno (nejvíce v okolí Litomyšle). V posledních dvou letech byl i v CHKO Poodří místy velmi hojný (okolí Albrechticěk). 3) *Aegopinella nitidula* (Drap.) - vlhkomilný druh známý od nás hlavně z nížin Polabí. Na Moravě je běžnější pouze v CHKO Poodří. V Bažantnici žije stabilně velmi silná populace. 4) *Trichia villosula* (Rssm.) - endemický prvek Západních Karpat, u nás se běžněji vyskytuje podél řek severní Moravy (Odra, Bečva, Olše) a ojediněle zasahuje podél větších toků na jih až do povodí Veličky. V Bažantnici je velmi početná populace a patří zde k dominantním suchozemským měkkýšům.

Menší záhadou zůstává absence zástupců čeledi *Clausiliidae*. V ostatních lužních lesích Poodří se běžně vyskytují čtyři druhy, a i přes cílený zájem o tuto skutečnost se nepodařilo zjistit jediný kus nebo starou ulitu. Dokonce ani v minulosti není uváděna z tohoto luhu žádná závornatka. Tento fakt je velmi neobvyklý a zatím pro něj nenacházíme vysvětlení.

Z lužních biotopů byly sledovány především louky a lužní tůň za severovýchodním okrajem Bažantnice. Lužní periodické tůň jsou z hlediska měkkýšů velmi cenné biotopy, protože po regulaci našich velkých nížinných řek začala přirozená degradace a následný zánik těchto ekosystémů na mnoha místech, kde byly v minulosti samozřejmostí. Cennost lužních tůň Poodří je možné dokumentovat na příkladě tůň za severozápadním cípem rybníka Kačák u Studénky. Společně s dalšími 21 druhy vodních měkkýšů zde byly zjištěny dva kriticky ohrožené druhy (sensu Beran 1998), nový okružák pro Poodří *Anisus vorticulus* (Troschel) a nová hrachovka pro Moravu *Pisidium pseudosphaerium* Favre (Horsák 2000). Do budoucnosti bude nutné věnovat

Popis lokalit uvedených v Tabulce 1 a 2:

Lokality M 21, M 24 a M 25 jsou převzaty z publikace (Mácha 1982) a relativní síla populace (O - v uvedené době nenalezen, + - ojediněle, ++ - středně silná, +++ - silná populace) ze sběrů v letech 1978-80 (Mácha 1980). M 21 - lužní les Bažantnice, M 24 - potok Křipopa jižně od rybníků Okluka, M 25 - stará ramena jižně od rybníků Okluka.

H 1 - (a - vodní, b - suchozemské biotopy) soubor lokalit v luhu Bažantnice, H 2 - louky v okolí luhu Bažantnice (a - vlastní louky, b - luční tůně), H 3 - rybník Kozák (nejsevernější z rybníků u severozápadního okraje Bažantnice).

Description of the localities listed in Table 1 and 2:

Localities M 21, M 24 and M 25 are cited from (Mácha 1982) and complemented by the data on category of abundance (O - absent in 1978-80, + - sporadic, ++ - fairly numerous, +++ - very numerous) from investigation in years 1978-80 (Mácha 1980). M 21 - Bažantnice floodplain forest, M 24 - Křipopa brook south of Okluka ponds, M 25 - backwater south of Okluka ponds.

H 1 - (a - aquatic, b - terrestrial habitats) complex of localities in Bažantnice floodplain forest, H 2 - meadows around Bažantnice (a - terrestrial part, b - meadow pools), H 3 - Kozák pond (the most northern pond near southwestern margin of Bažantnice).

Tabulka 1. - Seznam zjištěných vodních měkkýšů na jednotlivých lokalitách.

Table 1. - List of aquatic molluscs found in particular localities.

DRUH Species	Category of abundance			Abundance (%)		
	M 24	M 25	M 21	H 1a	H 2a	H3
<i>Viviparus contectus</i> (Millet)				0,95		6,67
<i>Valvata cristata</i> Müll.		+		3,04	0,87	
<i>Lymnaea stagnalis</i> (L.)			O	4,36		13,33
<i>Stagnicola corvus</i> (Gmelin)				1,71		3,33
<i>Stagnicola turricula</i> (Heid)				3,23	1,45	
<i>Galba truncatula</i> (Müll.)				1,14	1,74	
<i>Radix auricularia</i> (L.)				1,52		6,67
<i>Radix peregra</i> (Müll.)				0,38		
<i>Radix ovata</i> (Drap.)				0,19		
<i>Planorbis planorbis</i> (L.)		++		6,26	6,96	40,00
<i>Anisus leucostoma</i> (Millet)		+++	++	0,76	5,51	
<i>Anisus vortex</i> (L.)		+++		6,83	4,64	
<i>Bathyomphalus contortus</i> (L.)		+++		12,14	2,32	
<i>Gyraulus albus</i> (Müll.)		++		4,74		10,00
<i>Gyraulus crista</i> (L.)		+				6,67
<i>Hippeutis complanatus</i> (L.)		++		0,19		10,00
<i>Segmentina nitida</i> (Müll.)					74,49	
<i>Planorbarius corneus</i> (L.)				13,47		3,33
<i>Physa fontinalis</i> (L.)		+++		0,38		
<i>Aplexa hypnorum</i> (L.)		++		0,57	1,16	
<i>Unio pictorum</i> (L.)	+			X		
<i>Unio tumidus</i> Phil.	+			X		
<i>Anodonta cygnea</i> (L.)				0,38		
<i>Sphaerium comeum</i> (L.)	+	+		22,96		
<i>Musculium lacustre</i> (Müll.)				7,97		
<i>Pisidium henslowianum</i> (Shep.)	+	+		0,57		
<i>Pisidium milium</i> Heid		++		1,14		
<i>Pisidium subtruncatum</i> Malm	+++	+++		3,61		
<i>Pisidium nitidum</i> Jenyns		+				
<i>Pisidium obtusale</i> (Lam.)					0,87	
<i>Pisidium personatum</i> Malm				1,33		
<i>Pisidium casertanum</i> (Poli)				0,38		
CELKEM (Total)	-	-	-	527	345	30

X - pouze lastury (only shells)

Tabulka 2. - Seznam zjištěných suchozemských měkkýšů na jednotlivých lokalitách.
Table 2. - List of the terrestrial molluscs found in particular localities.

DRUH Species	Category of abundance		Abundance (%)	
	M 25	M 21	H 1b	H 2b
<i>Carychium minimum</i> (Müll.)	+	+	1,80	1,67
<i>Carychium tridentatum</i> (Risso)		+	0,82	
<i>Succinella oblonga</i> (Drap.)			0,98	
<i>Succinea putris</i> (L.)	+	++	9,31	17,50
<i>Oxytoma elegans</i> (Risso)	+		1,47	14,17
<i>Cochlicopa lubrica</i> (Müll.)	+		3,76	11,67
<i>Columella edentula</i> (Drap.)			0,65	
<i>Vertigo pygmaea</i> (Drap.)	+			6,67
<i>Vallonia pulchella</i> (Müll.)				10,00
<i>Acanthinula aculeata</i> (Müll.)			0,49	
<i>Punctum pygmaeum</i> (Drap.)		○	0,98	2,50
<i>Arion lusitanicus</i> (Mabille)			0,33	
<i>Arion subfuscus</i> (Drap.)			5,88	
<i>Semilimax semilimax</i> (Fér.)			2,78	
<i>Vitrea crystallina</i> (Müll.)		+	2,29	
<i>Aegopinella epipedaostoma iuncta</i> Hudec			1,80	
<i>Aegopinella nitidula</i> (Drap.)		++	5,56	
<i>Perpolita hammonis</i> (Ström)			0,33	
<i>Zonitoides nitidus</i> (Müll.)	+	○	3,76	18,33
<i>Limax cinereoniger</i> Wolf			0,49	
<i>Lehmannia marginata</i> (Müll.)			0,82	
<i>Deroceras laeve</i> (Müll.)				2,50
<i>Deroceras agreste</i> (L.)				1,67
<i>Deroceras reticulatum</i> (Müll.)			1,14	
<i>Boettgerilla pallens</i> Simroth			0,33	2,50
<i>Euconulus fulvus</i> (Müll.)	+			1,67
<i>Euconulus aldeni</i> (Gray)			0,98	
<i>Bradybaena fruticum</i> (Müll.)	+		12,09	
<i>Perforatella bidentata</i> (Gmeřm)	++		8,66	9,17
<i>Monachoides incarnatus</i> (Müll.)	+		6,86	
<i>Trichia villosula</i> (Rssm.)	++		11,27	
<i>Arianta arbustorum</i> (L.)			1,31	
<i>Cepaea hortensis</i> (Müll.)	+		7,68	
<i>Helix pomatia</i> L.	+		5,39	
CELKEM (Total)	-	-	612	120

Zastoupení všech 66 dosud zjištěných druhů v jednotlivých ekologických skupinách (%) (Ložek 1964, Lisický 1991).

Representation of all 66 found species in particular ecological group (%) (Ložek 1964, Lisický 1991).

1	Lesní druhy	9,10	Woodland species
2	Převážně lesní (často v křovinných stanovištích)	10,61	Predominantly woodland species
3	Druhy vlhkých lesních stanovišť	1,52	Species of damp woodland habitats
4	D. stepní a skalní	-	Steppe species
5	D. otevřených stanovišť obecně	4,55	Species of open habitats
6	D. suchých otevřených i lesních stanovišť	-	S. of xerophilous habitats
7	D. středně vlhkých otevřených i lesních stanovišť	10,61	S. of mesophilous habitats
8	D. vlhkých otevřených i lesních stanovišť	7,58	S. of damp habitats
9	D. velmi vlhkých a mokřadních stanovišť (terestrické)	7,58	S. of hygrophilous h. (terrestrial)
10	Vodní druhy	48,48	Aquatic species

vyšší pozornost zbývajícími loukám v jižní části, z důvodu výskytu dalších druhů známých z Poodří, které se prozatím na území navrhované NPR nepodařilo zjistit. Dále byly prozkoumány rybníky u severozápadního okraje Bažantnice. Na měkkýše bohaté byly rybníky Kozák a malý rybníček v severozápadním cípu lužního lesa (Jezerní rybník), který je zahrnut do souboru lokalit lužního lesa, protože svým společenstvem je téměř totožný s některými slepými kanály v lese. Druhově početné společenstvo zjistil rovněž Beran (1999) v rybníku Velká Okluka (všechny druhy byly zaznamenány alespoň na jedné ze sledovaných lokalit). Naproti tomu Bažantí rybník byl na měkkýše dosti chudý, zjištěny byly pouze tři nejhojnější druhy.

Závěr

Uvedené skutečnosti korespondují se záměrem vyhlásit toto území jako NPR z několika důvodů. Nejen vysoká diverzita měkkýších společenstev, ale především výskyt specifických a dnes vzácných biotopů (mimo chráněná území nejvíce vystavených tlakům člověka) vystihuje důležitost tohoto území. I přes některé zjištěné druhy (např. *Boettgerilla pallens* Simroth), signalizujících částečné antropogenní narušení terestrických ekosystémů (uvědomíme-li si v jak civilizované krajině se pohybuje), představuje Bažantnice zachovalý fragment minimálně narušeného luhu zejména s vysokou rozmanitostí vodních biotopů, které jsou díky výskytu uvnitř lužního lesa dosti unikátní. Dokazuje to vysoký počet vodních měkkýšů (26 druhů) a vodních ploštic (např. vzácné znakoplavky *Notonecta lutea* Müll. a *N. maculata* F. (Bryja & Kment 2000)).

Souhrn

V navrhované NPR Oderský luh bylo prozatím zjištěno 66 druhů měkkýšů (což je více než 60% všech dosud zjištěných druhů měkkýšů v rámci CHKO Poodří) včetně několika vzácných a citlivých druhů. Důležitá je ovšem rozmanitost vodních a mokřadních ekosystémů, které hostí druhově velmi bohatá a zachovalá společenstva měkkýšů, z nichž nejceněnější jsou právě vodní malakocenózy uvnitř lužního lesa a lučních mokřadů.

Literatura

- Beran L. (1998): Vodní měkkýši ČR. Metodika ČSOP č.17, 113 pp., Vlašim.
- (1999): Vodní měkkýši CHKO Poodří (Česká republika). - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 48: 65-71.
Bryja P. & Kment P. (2000): Bugs (*Heteroptera*) in the Protected Landscape Area of Poodří. (Czech Republic) - preliminary study. - Klapalekiana (in press).
Horsák M. (2000): První nález *Anisus vorticulus* (Troschel, 1834) v CHKO Poodří. - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 49: 95-96.
Lisický J. M. (1991): *Mollusca Slovenska*. 340 pp., Veda, Bratislava.
Ložek V. (1954): Malakozoologický výzkum Ostravska v roce 1952. - Antropozoikum, 3 (1953): 265-279.
- (1955): Malakozoologický výzkum Ostravska v roce 1953. - Antropozoikum, 4 (1954): 269-284.
- (1956): Malakozoologický výzkum Ostravsko-karvinské pánve. - Antropozoikum, 5 (1955): 337-350.
- (1964): *Quartärmollusken der Tschechoslowakei*. 374 pp., ČSAV, Praha.
Mácha S. (1954): Měkkýši povodí Odry v Moravské bráně. - Přírod. Sbor. Ostrav. kraje, 15: 342-349.
- (in litt.): Malakozoologický výzkum Poodří. (Závěrečná zpráva), 29 pp. Dokumentace státního výzkumného úkolu VI-3-8/7a. Slezské zemské muzeum, 1980, Opava.
- (1982): Revizní malakozoologický výzkum Poodří. - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 31: 97-106.

Adresa autora: Michal H o r s á k , Svážná 13, 634 00 Brno-Nový Lískovec. E-mail: horsak@sci.muni.cz